

О.А. КАРЛОВА, д-р екон. наук, професор, ХНАМГ, Харків

СИСТЕМНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ПРОПОРЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТ УКРАЇНИ

Досліджено сучасні проблеми функціонування і розвитку інфраструктури міст. Розглянуто місто, як складна відкрита соціально-економічна територіальна система. Визначено багатовекторний процес розвитку, пов'язаний з реорганізацією та переорієнтацією всієї соціально-економічної системи міста.

Ключові слова: місто, інфраструктура, життєзабезпечення, управління, розвиток.

Вступ. Згідно теорії розвитку міст і міського комплексу, очевидна необхідність визначення методологічних особливостей і принципів соціально-економічного розвитку інфраструктури, визначення соціальної складової, як необхідних умов стабілізації економіки, понять і принципової моделі управління інфраструктурою міст. Рівень сучасного розвитку інфраструктури міст України значно коливається.

Аналіз останніх досліджень та літератури. В Україні набуто певного досвіду в дослідженні проблем управління складними соціально-економічними системами, зокрема містами та їх інфраструктурою (С.Богачев, О.Бойко-Бойчук, М.Мельникова, А.Лукьянченко)[1,6]. Слід зазначити, що проблема саме системного управління інфраструктурою міст, їх розвитком в українських реаліях недостатньо досліджена.

Метою статті є дослідження сучасних проблем функціонування і розвитку інфраструктури міст.

Постановка проблеми. Стан інфраструктури та систем життєзабезпечення міст України не відповідає, практично повсюдно, вимогам сучасності. Тому формування й і розвиток елементів міської інфраструктури є важливою складовою економіки регіону, країни. Питання це недостатньо повно досліджено вченими економістами. В даній роботі автором буде зроблено ще один крок в цьому напрямку.

Матеріали досліджень. За визначенням автора, місто - складна відкрита соціально-економічна територіальна система, яка відзначається, особливою природою та гомеостатичними властивостями[3, с.147]. Цій динамічній системі притаманні:

- значна кількість складових частин, що виконують окремі функції;
- складність структури, змінність поведінки елементів і системи в цілому;
- складні взаємозв'язки в системі й між її елементами;
- стохастичність впливу зовнішнього середовища;
- можливості системи в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем зберігати основні змінні у заданих межах, забезпечуючи тим самим стійкість;
- наявність підсистем, які мають власні цілі функціонування та розвитку в самому місті.

Місто має складну багаторівневу економіку і ефективне керування ним дозволяє вирішувати соціальні й економічні питання розвитку територій, а також підвищення якісного рівня життя населення. Законодавчо в Україні досі не визначені основні поняття адміністративно-територіального устрою. Проект Закону України «Про адміністративно-територіальний устрій України» неодноразово виносився з 2004 р. неодноразово на розгляд Верховної Ради, але станом на початок 2013 року, прийнятий не був. За статусом поселень місто – поселення з компактною, переважно багатоповерховою забудовою, яке має розвинуту необхідну для надання соціальних послуг на рівні громади соціальну інфраструктуру, комунальну інфраструктуру, що включає принаймні централізоване водопостачання та водовідведення, не менше 80% доріг якого мають тверде покриття, з чисельністю постійного населення не менше ніж 10 тисяч осіб. Статус міста може мати поселення, що відповідає вищевказаним умовам з меншою чисельністю жителів, якщо воно мало цей статус історично [7].

Система управління розвитком міст це сукупність політико-ідеологічних, правових і економічних дій міських підсистем з метою усунення існуючих між ними протиріч для забезпечення комплексного і збалансованого розвитку міст. Використовуючи теорію основного циклу управління системами, запропоновану Дж. Гигом, можна розглянути управління в одночасній дії на міську структуру взаємопов'язаних регуляторів (правових, економічних, політичних і т.д.), і орієнтації цієї дії на внутрішньоструктурні відносини[2].

Мережа міських поселень на 1.01.2012 року в Україні, за даними Державного комітету статистики України складається з 459 міст, з них міста спеціального статусу та обласного значення 179 одиниць. Ринкові перетворення привели до деформованого розвитку інфраструктури міст. Нерозуміння безперервного та двійного характеру розвитку міста приводить до труднощів та серйозних диспропорцій у розвитку міст. Наприклад, Гуляк Р.Е. виділяє проблеми функціонування міста, як складної соціально-економічної системи та підкреслює, що місто як соціально-економічна система знаходиться в постійній зміні, причинами якої є внутрішні суперечності. Форми змін міст можуть бути різними, проте під розвитком розуміється лише та форма змін, при якій існує відмова від старої форми функціонування підсистем міста і перехід на нову, таку, що супроводжується якісними змінами.

Іншими словами, розвитком можна назвати процеси корінної зміни природи міста в ході суспільного процесу. Зокрема, це зростання ролі міст, формування агломерації, мегаполісів, придбання ними нових функцій, ускладнення структури і т.п.[5]. Розвиток, це багатовекторний процес, пов'язаний з реорганізацією та переорієнтацією всієї соціально-економічної системи міста[6]. Наряду з недоліками великих міст, що проявляються в результаті неконтрольованих процесів та у недосконалому розумінні їх природи, безумовно є і багато суттєвих переваг. До них відносяться вигоди концентрації виробництва в містах, випереджаючі темпи розвитку вторинних та третинних видів діяльності, специфічна роль міст як фокусів соціальної активності і інформаційного обміну, джерел розповсюдження нововведень в області культури та технології[1, с.47-59].

Необхідність пропорційного і гармонійного розвитку структури міського комплексу, подолання диспропорцій в його функціонуванні обумовлені потребами соціального прогресу. Глобальний процес зростання ролі міських комплексів в

розвитку суспільства, який визначає спосіб життя населення, його демографічну і соціально-професійну структури, види економічної і побутової діяльності, характер розселення і розміщення продуктивних сил, обумовлено соціально-економічним процесом урбанізації.

Характерними ознаками росту міських комплексів є посилення соціально-економічної неординарності території в результаті зосередження господарської діяльності і зростанні соціальної активності в міських поселеннях, для яких характерний висока насиченість соціальної і інженерної інфраструктури, впорядкування території, зміни структури самих міських поселень, які складають міський комплекс. Ці зміни структури виявляються в посиленні у межах міст функціональної і соціальної стратифікації території; переростанні міських комплексів в системи міського розселення; поглинанні міськими комплексами земельних площ і погіршення екологічного стану у межах міських ареалів і поблизу них.

На думку автора, міський комплекс це ланка територіального розподілу праці, який здійснюється через постійно існуючий ринок, концентрацію і диверсифікацію виробництва; зосередження людей, зв'язаних між собою сферою виробництва, споживання, територіальним сусідством, побутовими і сімейними чинниками; матеріальні фонди; територія, що має певний статус і характеризується специфічним середовищем.

Фінансові кризи впливають на розвиток міської економіки, тому на місцевому рівні актуальним стає розробка кадрових, організаційних, матеріальних і фінансових ресурсів. Для продовження стійкого розвитку міст важливо поєднання органів місцевого самоврядування, науки й приватного бізнесу. Якщо створити нові робочі місця та розвивати інноваційну діяльність місцевого бізнесу, то збільшується надходження до бюджету і зніметься частково соціальна напруга в містах. Для залучення іноземних інвестицій в міста вигідно співтовариство наукових закладів з підприємцями та громадою. Створення подібних спілок здешевить виробництво нових товарів і послуг, а вузи матимуть обсяги госпдоговір них робіт за проведення моніторингу в соціально-економічній сфері. Система життєзабезпечення міст вже розвивається в подібному напрямку. Приватні фірми з обслуговування інженерного обладнання будинків, експлуатації будівель та споруд, наприклад в м. Харкові виконують великий обсяг всіх робіт у комунальному господарстві. Подібні заходи, якщо будуть системними на рівні кожного міста, то принесуть позитивний результат.

Основу організації інфраструктури міст складає домінуюча раніше в командно-бюрократичній системі управління раціональна модель господарювання. Для неї, як і раніше, характерні вузька спеціалізація, централізація управління й відсутність конкуренції. Через традиційні умови господарювання комунальні служби міст України займають монопольне положення на ринку послуг. Особливо це стосується підприємств природних локальних монополій. При цьому географічні межі ринку комунальних послуг визначаються адміністративними межами населених пунктів. Формування конкурентного середовища, на думку автора, повинне балансуватись інтересами споживачів і підприємств-монополістів; забезпеченням високої якості комунальних послуг; запобіганням монопольному тиску при наданні послуг; забезпеченням економічної активності інфраструктури в розрізі регіону.

Головним аспектом функціонування інфраструктури при цьому стане регулювання діяльності підприємств-виробників і дотримання стандартів якості робіт (послуг). Об'єктивні передумови формування конкурентного середовища вже склалися, при цьому ключова роль відводиться ціновому регулюванню як основному інструменту дії на поточну та перспективну роботу підприємств.

Необхідно також визначити інтегральні показники оцінки діяльності такої складової інфраструктури, як житлово-комунального комплексу. У сучасних умовах повинен проводитися серйозний аналіз організаційно-економічних перетворень, що відбуваються в галузі, і визначення нових принципів ціноутворення. Стійку роботу міських комунальних служб може забезпечити тільки принципово нова структура, що об'єднує елементи ринку послуг. Це можуть бути спеціальні комісії, наділені повноваженнями для здійснення регулювання, рішення яких опротестовується судовими органами вищої інстанції.

Об'єктивною можливістю функціонування конкурентного середовища інфраструктури міст є регулювання та підтримка державою їх розвитку. Формуються концепції методики соціально-економічного розвитку господарської інфраструктури міста, що є основою складання науково-обґрунтованих програм розвитку міських комплексів. Зараз існують окремі методи й методики, розроблені українськими та зарубіжними вченими з проблем функціонування й розвитку інфраструктури міст, проте їм бракує комплексності об'єднання окремих методів для досягнення оптимальних практичних результатів.

Результати досліджень. Особливістю розвитку сучасної економічної науки є посилена увага до загальнолюдських цінностей, їх ролі та місця у функціонуванні соціально-економічних систем. Тому актуальним є розміщення людини в центрі дослідження соціально-економічних проблем розвитку інфраструктури міста, що відображено в нашому дослідженні. Комплекс міського господарства можна визначити як функціональний міжгалузевий комплекс, сформований за участю місцевих органів влади з метою створення і підтримки зовнішніх умов реалізації економічної діяльності в частині розвитку системи життєзабезпечення та життєдіяльності міста, пріоритетна роль у якому належить підприємствам сфери обслуговування.

Характерними ознаками міського комплексу є його місцевий, локальний характер, економічна основа функціонування та соціальна спрямованість. Це означає, що система міського комплексу об'єднує такі галузі та види діяльності, які орієнтовані на місцевий ринок, виконують функції, націлені на задоволення потреб жителів даного муніципального утворення.

До особливостей міського комплексу слід віднести:

- високу соціальну значимість, оскільки практично всі види діяльності у складі комплексу спрямовані, в першу чергу, на забезпечення потреб городян;
- високу питому вагу міської (муніципальної чи державної) власності при наявності інших форм власності серед суб'єктів комплексу;
- тісний взаємозв'язок і взаємозалежність багатьох галузей міського комплексу між собою та з іншими сферами діяльності на цій території;
- особливий характер господарської діяльності підприємств – однорідність продукції, труднощі в створенні запасів, відсутність (крім будівельного комплексу)

незавершеної продукції, висока частка допоміжних матеріалів і енергії у складі витрат виробництва і надання послуг та інше;

– наявність природних локальних монополій при забезпеченні функціонування інженерно-енергетичних систем міста.

Питання формування стратегії ефективного функціонування сучасної інфраструктури міського комплексу, визначені Законами України „Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії”, „Про впорядкування міст”, освітлюють окремі аспекти цієї проблеми і потребують поглиблених досліджень. Практика сучасного управління містом показала, що на сучасному етапі питання розвитку міського комплексу має два аспекти – технологічний та організаційно-економічний, які детально висвітлено в роботах провідних науковців [3,4]. Сучасне велике місто характеризується складною системою розселення. Воно може розглядатися як цілісне утворення, відмежоване від зовнішнього середовища функціонально, просторово, оскільки місто розташовується на території, межі якої можна визначити юридично – в рамках політико-адміністративного поділу країни. Для реалізації стратегічних планів і завдань для забезпечення розвитку міського комплексу запропоновано орієнтуватися на певні принципи (рис. 1).

Рис. - Принципи розвитку міського комплексу

Більшість відомих економістів розглядають людину як частину суспільного багатства, як самостійний чинник економічного зростання. Багато країн з розвиненим ринковим механізмом повною мірою реалізують ідею соціальної орієнтації економіки, розвитку особистості людини. На жаль, ця ідея, конституційно визначена як «соціальна», поки що недостатньо з'ясована регіональними управлінськими структурами в Україні.

Розвиток сфери інформації та інформаційних технологій призвів до глобалізації відносин у сфері свідомості людей. Для розвитку інфраструктури міста пропонується виділити інтелектуальні, інформаційні ресурси як визначальні. Це дасть можливість якісно використовувати генетичний і науковий потенціал населення. Таким чином, великі міста, у яких зосереджені наукові та виробничі центри, стануть центрами інтелектуального виробництва інноваційних ідей, технологій для подальшого впровадження в Україні.

Висновки. Для вироблення ефективних управлінських рішень з питань керування розвитком інфраструктури міст потрібні сучасні механізми управління, побудовані з врахуванням майбутнього. Перспективними є такі організаційні структури, які: по-перше, легко і активно реагують на змінні умови суспільного розвитку, створюючи органи і підрозділи управління, випереджаючи ці умови, які їх формують; по-друге, забезпечують реальний прорив у технологічному, соціальному, економічному і політичному розвитку суспільства; по-третє, характеризують принципово нові форми взаємозв'язків між виробничо-господарськими партнерами, забезпечуючи конкуренцію.

За результатами проведеного дослідження робимо висновок, що питання функціонування інфраструктури міста, ефективної взаємодії її компонентів, вибору векторів розвитку, обґрунтування, узгодження й прийняття економічних рішень із врахуванням високої рухливості й динамічності зовнішнього середовища вимагають подальших досліджень. На думку автора якісне функціонування інфраструктури можливе при інтенсифікації і підвищенні ефективності виробництва, системному підході до розв'язання проблем розвитку економіки міста в цілому.

Список літератури: 1. *Бойко-Бойчук О.* Категорія «місто»: сутність, визначення // *Управління сучасним містом* // Науково-практичний журнал. – 2005. – № 3-4/7-12 (19-20) – С. 47-59. 2. *Дж. Ван Гиг.* Прикладная общая теория систем / Пер. с англ.- М.: Мир, 1988. - 625 с. 3. *Карлова О.А.* Соціально-економічні складові функціонування міського комплексу (теорія і практика): [монографія] / О.А.Карлова. – Харків: Видавництво „Мадрид”, 2011. – 452 с. 4. *Карлова Е.А.* Методология и практическая реализация управления системой жизнеобеспечения города / Е.А. Карлова // зб. наук. пр. Тематичний випуск. Технічний прогрес і ефективність виробництва – Харків. НТУ „ХПР”, 2010. – № 6. – С. 69-76. 5. *Карлова Е.А.* Реалії функціонування й контролю розвитку міського комплексу: [монографія] / Менеджмент регіонального розвитку.: за ред. О. В. Васильєва та ін. /, Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ – 2012. 6. *Богачев С.В.* Проблемы теории и практики развития городской хозяйственной системы: Монографія / С.В. Богачев, М.В. Мельникова, Лукьяченко А.А. и др. / НАН Украины. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 381 с. 7. Проект закона Украины «Об административно-территориальном устройстве Украины» (№11438) Офіційний сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

Надійшла до редколегії 18.02.2013.

УДК: 911.375:330.11

Системне управління та пропорційний розвиток інфраструктури міст України / О.А. Карлова
// Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013.
- № 45(1018) - С. 63-69 Бібліогр.: 7 назв.

Исследованы современные проблемы функционирования и развития инфраструктуры городов. Рассмотрены город, как сложная открытая социально-экономическая территориальная система. Определен многовекторный процесс развития, связанный с реорганизацией и переориентацией всей социально-экономической системы города.

Ключевые слова: город, инфраструктура, жизнеобеспечение, управление, развитие.

The current problems of functioning and development of urban infrastructure. We consider the city as a complex open socio-economic territorial system. Detected multi development process associated with the reorganization and reorientation of the entire socio-economic system of the city.

Keywords: city, infrastructure, livelihoods, governance, and development.

УДК 658.011.4.003.12 : 339.137.2

П.К. КУЛІНІЧЕВ, старший викладач, Кременчуцький національний університет ім. М.В. Остроградського

ОЦІНКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТНУ ПОЗИЦІЮ ПІДПРИЄМСТВА

Конкурентоспроможність суб'єкта економіки в реальних ринкових умовах реалізується в конкурентній позиції. В статті наведено методологічні шляхи вирішення проблеми оцінки загальноекономічної ситуації, визначення позиції підприємства у конкурентній боротьбі, прийняття правильного управлінського рішення.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, SWOT-аналіз, конкурентна позиція.

Вступ. У стратегічному портфелі фірми однією з найважливіших є конкурентна стратегія, яка передбачає розробку таких дій, які б забезпечували фірмі не тільки надійний захист від конкурентів, але й створювали б стійку конкурентну перевагу, тобто ті фактори, які створюють на ринку ситуацію, коли покупці віддають перевагу продукції певного виробника, а не товарам конкурентів, що забезпечує підвищення обсягів збуту і прибутку. Моніторинг конкурентної позиції необхідно проводити для визначення дієвості конкурентних переваг підприємства та перспектив їхнього посилення. Його результати мають знайти використання в управлінні змінами, оскільки своєчасно інформують про ймовірність несприятливих змін конкурентної позиції підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Питання конкурентного позиціонування підприємств досліджувались такими видатними науковцями, як І. Ансоффом, А.Маршаллом, М. Портером, П. Самуельсоном, Ф. Тейлором, ін. Основні положення знайшли подальшого поглиблення у наукових працях вітчизняних та російських

© П.К. Кулінічев, 2013